

TRANSFERURILE DE BUNURI SAU ASUMAREA DE OBLIGAȚII CU TITLU GRATUIT DIN PARTEA DEBITORULUI, ÎN CONTEXTUL ANULĂRII ACTELOR JURIDICE ALE DEBITORULUI INSOLVABIL

TRANSFERS OF ASSETS OR ASSUMPTION OF OBLIGATIONS FREE OF
CHARGE BY THE DEBTOR, IN THE CONTEXT OF THE AVOIDANCE OF
LEGAL ACTS OF THE INSOLVENT DEBTOR

CZU: 347.427:347.43:347.736

<https://doi.org/10.59295/spd2025j.60>

Ștefan VDOVICENCO

ORCID: 0009-0009-8800-7015

E-mail: stefan.vdovenco@gmail.com

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. During insolvency proceedings, the insolvency administrator or liquidator is authorized to annul legal acts of the debtor that harm creditors, especially gratuitous transactions. This annulment is not based on fault or the invalidity of the act, but on the debtor's insolvency at the time of the transfer. According to Articles 104–105 of the Insolvency Law, transactions without consideration—such as donations, gifts, or waivers of debt—made within two years before the opening of insolvency proceedings can be revoked if they prejudice creditors. These acts are treated as a special form of revocation rather than traditional nullities. Importantly, the beneficiary must return the asset or its value, even if acting in good faith. Legal doctrine argues that debtors with outstanding liabilities cannot legally engage in gratuitous transfers, as these acts may constitute fraudulent behavior. The insolvency administrator must initiate annulment actions within six months of discovering the grounds, but no later than twelve months from the start of the proceedings. In essence, these provisions aim to safeguard creditor rights and restore the debtor's estate by reversing unjustified transfers.

Keywords: insolvency, gratuitous legal act, annulment action, suspicious transaction period.

INTRODUCERE

Instituția insolvabilității este un concept juridic aproape universal și își găsește locul firesc în sistemul de drept al statelor cu economii libere. Multitudinea, diversitatea și complexitatea raporturilor economice pe care le reglementează, plasează insolvabilitatea în categoria celor mai dinamice instituții juridice, impunând elaborarea unor acte internaționale, precum și solicitând legiuitorilor din diferite state eforturi de a interveni cu modificări frecvente pentru a preciza unele aspecte sau pentru acoperi lacunele pe care le descoperă, mai ales în cazul fraudării creditorilor de către debitor.

Departate de a fi o noutate, acest loc central pe care-l deține incapacitatea de plată sau supraîndatorarea ca punct de pornire al raporturilor economice și sociale, iar uneori

ca factor de destabilizare a societății, își face simțită prezența notorie. Pentru a combate insolabilitatea în cadrul societății, trebuie să cunoaștem cauzele ei, temeiurile care stau la baza apariției acesteia, precum și remediile ce o pot înlătura.

În condițiile incapacității de plată și în preajma intentării unei cauze de insolabilitate, organele de conducere a debitorului sunt tentate să încheie acte juridice frauduloase în favoarea unui sau unor creditori, acționari sau unei terțe persoane, pentru a ascunde activele masei debitoare și a beneficia prin diverse mijloace în continuare de către acestea.

Pentru aceste considerente, pe parcursul procedurii de insolabilitate administratorul insolabilității/lichidatorul poate să întreprindă în interesul creditorilor o serie de măsuri de natură să restituie patrimoniului debitorului acele active patrimoniale înstrăinate de acesta în detrimentul creditorilor săi.

Acțiunea privind anularea actelor juridice ale debitorului, având scopul de reîntregire a patrimoniului debitorului, se justifică indiferent de culpa organelor de conducere a debitorului insolubil și care este străină ideii de sancțiune. Acțiunea în anulare reglementată la art. 104-105 din Legea insolabilității, nu-și are temeiul în încălcarea condițiilor de valabilitate sau de opozabilitate ale actului juridic în sine, ci exclusiv în starea de incapacitate de plată în care se află debitorul, stare care este ulterioară încheierii actului. Or, așa cum este unanim acceptat în doctrină, nulitatea este o sancțiune a actului juridic, care se justifică prin încălcarea condițiilor de valabilitate ale încheierii actului.

Astfel, cazurile prevăzute la art. 104 din Legea insolabilității, în condițiile în care persoana interesată dovedește că actul, transferul sau constituirea de drepturi patrimoniale sunt în dauna creditorilor, dobânditorul poate fi obligat să restituie bunul sau contravaloarea acestuia, ceea ce este complet opusul ideii de nulitate, inopozabilitate, revocare etc., care toate au la bază conceptul de sancțiune pentru încălcarea culpabilă a condițiilor de valabilitate sau opozabilitate.

MATERIAL ȘI METODĂ

În cadrul dreptului privat, actul juridic cu titlu gratuit este definit ca acea manifestare de voință prin care o persoană transmite un drept ori un folos patrimonial fără a primi, în schimb, o contraprestație echivalentă. În esență, acesta presupune un transfer unilateral de valoare, în favoarea altei persoane, fără nicio obligație reciprocă. În această categorie intră, în mod clasic, donațiile (directe sau disimulate), remiterea de datorii, renunțarea la un drept patrimonial, precum și contractul de comodat – toate acte prin care debitorul diminuează patrimoniul propriu fără a-și spori în mod corespunzător pasivul.

În condițiile unei economii de piață funcționale, fundamentele răspunderii patrimoniale integrale impun ca orice debitor să își onoreze obligațiile față de creditori cu întregul său patrimoniu, actual și viitor. Din această perspectivă, liberalitățile sunt tolerate doar în măsura în care nu afectează capacitatea de plată a debitorului. În caz contrar, ele devin abuzive. Este inacceptabil ca un debitor care înregistrează datorii scadente și neachitate să manifeste generozitate în mod artificial, direcționând resurse către terți în detrimentul creditorilor.

În privința acestui fapt, autorul Radu Bufan opinează că dacă, încheierea actului juridic s-a făcut cu respectarea condițiilor legale de validitate, din dreptul comun, în sensul respectiv s-ar putea ajunge doar la concluzia că actul nu ar putea fi anulat, ci revocat, decât dacă încheierea lui a intervenit în cadrul derulării unei activități normale a debitorului, când sunt aplicabile exclusiv dispozițiile dreptului comun, totuși, din momentul în care analizarea situației debitorului devine incidentă insolvența, nu se mai poate aprecia activitatea debitorului ca fiind normală și devin aplicabile în mod prioritar regulile și raționamentele specifice reglementării insolvenței referitoare, în speță, la anularea actului [3, p.213]. Astfel, nu mai este relevant dacă actul este formal valid, ci dacă el este compatibil cu protecția colectivă a masei credale.

Temeiul normativ al acestor raționamente se regăsește în art. 104 lit. b) din Legea insolabilității. Potrivit acestui text de lege, administratorul insolabilității sau lichidatorul este în drept să introducă o acțiune în anulare împotriva actelor juridice cu titlu gratuit încheiate de debitor în ultimii doi ani anteriori depunerii cererii introductive privind deschiderea procedurii. Sunt exceptate doar actele motivate de îndeplinirea unor obligații morale sau cele întemeiate pe un interes public, cum ar fi sponsorizările, dar numai dacă ele sunt proporționale cu patrimoniul debitorului și nu au efecte negative asupra creditorilor.

Pentru a fi admisă, acțiunea în anulare trebuie să îndeplinească cumulativ mai multe condiții: în primul rând, actul juridic trebuie să fi fost încheiat în cei doi ani anteriori cererii introductive; în al doilea rând, trebuie să se dovedească faptul că acel act împiedică realizarea creanței creditorului; iar în al treilea rând, trebuie să rezulte că debitorul era conștient că prin acel act aduce atingere drepturilor creditorilor. Așadar, conștiința prejudicierii este o condiție subiectivă esențială, care poate fi dovedită fie direct, fie indirect, prin împrejurările obiective ale cauzei.

Anularea unui act cu titlu gratuit produce efecte redresive asupra patrimoniului debitorului. Astfel, dacă bunul transmis prin acte gratuite se mai află în posesia beneficiarului, acesta este obligat să-l restituie în natură, împreună cu fructele produse între timp. Dacă, dimpotrivă, bunul a fost înstrăinat sau a pierit, se impune restituirea contravalorii actualizate ori a despăgubirilor încasate. Important este faptul că buna-credință a beneficiarului nu are relevanță în privința obligației de restituire. În mod expres, legiuitorul a exclus aplicabilitatea limitării inspirate din dreptul comun (de tip paulian), potrivit căreia donatarul de bună credință nu trebuie să restituie decât îmbogățirea efectivă. În materia insolvenței, interesul colectiv al creditorilor justifică o abordare mai riguroasă, în sensul unei restituiri integrale a patrimoniului diminuat în mod injust.

De asemenea, actele juridice subsecvente (precum vânzarea bunului donat către o terță persoană) devin inopozabile față de masa credală, indiferent dacă noul dobânditor este de bună-credință. Aceste fapte rezidă în punerea accentului pe protecția masei debitoare și pe caracterul fraudulos al traseului juridic prin care bunul a fost îndepărtat din patrimoniul debitorului.

Cu toate că efectele anulării se aseamănă cu cele ale nulității absolute, doctrina majoritară și practica judiciară converg în a considera că nu ne aflăm în fața unei sancțiuni clasice. Nulitatea civilă presupune existența unei încălcări a condițiilor de validitate la momentul încheierii actului. Or, în cazul actelor juridice cu titlu gratuit în procedura de insolabilitate, aceste condiții pot fi întrunite, iar totuși actul poate fi revocat pentru a reface activul debitorului. Prin urmare, este mai adecvat să considerăm că ne aflăm în prezența unui mecanism special de revocare, distinct de nulitate, aplicabil doar în contextul procedurii de insolabilitate.

Procedural, acțiunea în anulare este reglementată de art. 105 alin. (2) din Legea insolabilității, care prevede un termen de 6 luni de la data la care administratorul a aflat sau trebuia să afle despre temeiul anulabilității, dar nu mai târziu de 12 luni de la data intentării procedurii. Doar administratorul sau lichidatorul are legitimare procesuală principală pentru a introduce o astfel de acțiune. Creditorii individuali pot acționa doar subsidiar, în ipoteza în care practicianul rămâne pasiv sau refuză, în mod nejustificat, să exercite această prerogativă.

Deci, actele juridice cu titlu gratuit încheiate de un debitor aflat în dificultate financiară sau în stare de încetare a plăților constituie, în esență, modalități de deturnare a patrimoniului și de favorizare nejustificată a unor persoane în detrimentul colectivității creditorilor. Acțiunea în anulare reglementată de Legea insolabilității nu urmărește sancționarea civilă a părților actului, ci restabilirea echilibrului în circuitul juridic și reîntregirea masei debitoare [4, p.139].

Din această perspectivă, este un instrument juridic indispensabil în realizarea scopului principal al procedurii de insolabilitate: maximizarea recuperării creanțelor și protejarea egalitară a creditorilor. Anularea actelor cu titlu gratuit devine astfel nu doar un drept, ci și o obligație profesională a practicianului în insolvență, în vederea salvării interesului public al ordinii economice și juridice.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza regimului juridic aplicabil actelor cu titlu gratuit în cadrul procedurii de insolabilitate relevă o serie de probleme teoretice și practice care necesită o aprofundare doctrinară și, eventual, o intervenție legislativă sau jurisprudențială pentru uniformizare și clarificare.

Un prim aspect problematic privește natura juridică a sancțiunii aplicabile acestor acte. Deși anularea produce efecte similare nulității – cum ar fi desființarea actului și restituirea prestațiilor – doctrina majoritară consideră că nu ne aflăm în prezența unei nulități clasice, ci a unui mecanism special de revocare reglementat de Legea insolabilității. Această calificare are implicații importante în ceea ce privește aplicabilitatea regulilor Codului civil privind cauzele de nulitate, efectele acesteia și eventuala invocare din oficiu de către instanță. Lipsa unei delimitări clare între nulitate și revocare creează însă un spațiu de incertitudine juridică ce poate conduce la soluții neunitare.

O altă dificultate vizează rolul buneii-crediințe a beneficiarului actului cu titlu gratuit. În mod tradițional, în cadrul acțiunii pauliene din dreptul comun, buna-crediință a terțului donatar limitează obligația sa de restituire la nivelul îmbogățirii efective. În schimb, în procedura de insolabilitate, această bună-crediință devine juridic irelevantă, întrucât ceea ce se urmărește este reîntregirea masei active a debitorului, nu protejarea patrimoniului terțului. Acest tratament uniform al beneficiarilor, indiferent de poziția lor subiectivă, poate părea ineșitabil, mai ales în situațiile în care actul a fost acceptat cu încredere legitimă și fără cunoașterea stării reale a debitorului.

Astfel, remarcăm dificultatea dovedirii conștiinței prejudicării din partea debitorului. Deși legea impune ca acesta să fi fost conștient că, prin actul încheiat, aduce atingere intereselor creditorilor, în practică, această cerință subiectivă este greu de probat în mod direct. Instanțele recurg adesea la deducții indirecte, în funcție de comportamentul debitorului, starea sa financiară, apropierea de momentul deschiderii procedurii etc., însă standardele de apreciere nu sunt unitare.

Un alt punct controversat îl constituie momentul delimitării dintre activitatea economică „normală” și activitatea desfășurată în condiții de insolabilitate. În lipsa unor criterii obiective sau praguri contabile stabilite expres de lege, determinarea acestui moment rămâne la aprecierea instanței de fond, ceea ce determină lipsa de previzibilitate a soluțiilor judiciare și o potențială afectare a securității juridice.

Raportul dintre Legea insolabilității și normele generale din Codul civil ridică, la rândul său, probleme nerezolvate. Astfel, nu este clar dacă în cazul în care bunul donat nu mai poate fi restituit, iar beneficiarul este de bună-crediință, acesta poate invoca regulile privind îmbogățirea fără justă cauză pentru a limita obligația de restituire. În lipsa unei reglementări exprese, instanțele pot ajunge la concluzii divergente.

O problemă practică majoră o constituie neuniformitatea jurisprudenței, în special în ceea ce privește interpretarea excepțiilor prevăzute de art. 104 lit. b) (acte motivate de obligații morale sau interes public), evaluarea proporționalității între patrimoniul debitorului și obiectul liberalității, precum și stabilirea termenului de 2 ani ca interval de referință pentru analizarea actului. Lipsa unei practici judiciare constante afectează eficiența procedurii și creează nesiguranță pentru practicienii în insolvență.

Un alt aspect problematic este efectul extins al anulării asupra actelor subsecvente, în special asupra contractelor de vânzare încheiate de beneficiarul inițial cu terți. În multe cazuri, chiar și dobânditorii de bună-crediință, care au achitat un preț echitabil, se văd puși în situația de a pierde bunul sau de a restitui contravaloarea acestuia, în numele protecției masei credale. Această extensie a inopozabilității riscă să creeze o stare de instabilitate contractuală și să afecteze încrederea în circuitul civil [2, p.115].

Nu în ultimul rând, regimul legitimării procesuale ridică semne de întrebare. În prezent, doar administratorul sau lichidatorul este îndreptățit să introducă acțiunea în anulare, iar creditorii pot acționa doar subsidiar. În practică, se constată cazuri de pasivitate sau neglijență din partea practicianului în insolvență, ceea ce afectează drep-

turile creditorilor. Se impune, astfel, o reflecție asupra posibilității de a introduce o obligație legală de diligență pentru practician sau de a regândi cadrul procesual în favoarea creditorilor activi.

CONCLUZII

Analiza regimului juridic al actelor cu titlu gratuit în cadrul procedurii de insolabilitate relevă rolul esențial al acțiunii în anulare ca instrument juridic destinat protejării masei credale și prevenirii diminuării nejustificate a patrimoniului debitorului. Această acțiune, reglementată de art. 104 lit. b) din Legea nr. 149/2012 privind procedura de insolabilitate, nu urmărește sancționarea clasică a unui viciu de consimțământ sau a unei cauze ilicite, ci are o finalitate corectivă: reîntregirea activului debitorului în interesul tuturor creditorilor.

În mod particular, actele cu titlu gratuit sunt analizate nu doar prin prisma formei lor juridice, ci mai ales prin efectul economic negativ asupra patrimoniului debitorului. Din acest motiv, chiar dacă actul este valabil în dreptul comun, el poate fi revocat în cadrul procedurii de insolabilitate, întrucât nu mai corespunde scopului de echitate distributivă care guvernează această procedură colectivă.

Cu toate acestea, regimul juridic actual al acestor acte ridică o serie de probleme teoretice și practice. În primul rând, natura juridică a sancțiunii aplicabile actelor cu titlu gratuit nu este suficient de clarificată. Deși efectele sunt asemănătoare unei nulități, doctrina și practica tind să o califice drept o formă specială de revocare, proprie dreptului insolvenței. Această ambiguitate conceptuală generează incertitudini în aplicarea normelor privind prescripția, restituirea prestațiilor și opozabilitatea față de terți.

În al doilea rând, irelevanța bunei-credințe a beneficiarului în contextul acțiunii în anulare poate conduce, în practică, la soluții disproporționate, mai ales în ipoteza în care terțul a acționat cu deplină bună-credință și nu a avut cunoștință de starea de dificultate financiară a debitorului. Lipsa unei protecții minimale în favoarea acestuia poate afecta echilibrul între principiul reîntregirii masei debitoare și cel al securității circuitului civil.

De asemenea, dificultatea dovedirii conștiinței prejudicierii din partea debitorului, ca element subiectiv al acțiunii, este frecventă în practica judiciară, în lipsa unor criterii legale sau jurisprudențiale consolidate. Totodată, lipsa unor repere obiective pentru delimitarea activității „normale” de cea desfășurată în condiții de insolabilitate complică evaluarea temporală a actului și aplicabilitatea normei.

În concluzie, acțiunea în anulare a actelor juridice cu titlu gratuit reprezintă un instrument esențial în arhitectura juridică a procedurii de insolabilitate, însă aplicarea sa practică necesită o abordare coerentă, echilibrată și adaptată realităților economice și juridice. Consolidarea acestei instituții va contribui nu doar la protecția eficientă a creditorilor, ci și la menținerea stabilității și încrederii în circuitul civil.

REFERINȚE:

1. Legea insolvenței. Nr. 149 din 29.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.09.2012, nr. 193-197/663.
2. Moșu, Flavius-Iancu. Acțiunea în anularea actelor frauduloase. București: Universul Juridic, 2015, p.15, ISBN: 978-606-673-554-4;
3. Bufan, Radu. Tratat practic de insolvență. București: Hamangiu, 2014, p.667 ISBN: 978-606-27-1964-7;
4. Buta, Anca. Anularea actelor frauduloase în procedura insolvenței. București: C.H. Beck, 2012, p.138, ISBN: 978-606-18-0024-7.

N.B. Articolul este elaborat în cadrul programului de doctorat la specialitatea științifică 553.01 – drept civil. Tema de cercetare „Acțiunea privind anularea actelor juridice ale debitorului în procesul de insolvență”.